ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ

Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών

Εισαγωγή στο Κουκλοθέατρο
Ενότητα 4: Εφαρμογές στην Εκπαίδευση

Αντιγόνη Παρούση

Τμήμα Εκπαίδευσης και Αγωγής στην Προσχολική Ηλικία

Η ΚΑΤΑΣΚΕΥΗ ΤΗΣ ΚΟΥΚΛΑΣ ΤΟΥ ΚΟΥΚΛΟΘΕΑΤΡΟΥ

Η πορεία της καλλιτεχνικής αγωγής στα σχολεία χαρακτηρίζεται από διαφορετικές προσεγγίσεις τόσο στη θεωρία όσο και στην πράξη. Ανάλογα με τις υπόλοιπες συγκυρίες, στα προγράμματα καλλιτεχνικής αγωγής επικρατεί ένας απο τους τρεις κυρίαρχους στόχους[1]: η ανάπτυξη ενός ολοκληρωμένου παιδιού μέσω της τέχνης, η προαγωγή της γνώσης και της εκτίμησης της τέχνης και η καλλιέργεια της ικανότητας να συνδέουμε την τέχνη με την καθημερινή ζωή. Το ενδιαφέρον όμως των δασκάλων εντοπίζεται σήμερα περισσότερο στις εφαρμογές που θέλουν το παιδί ως δημιουργό τέχνης παρά σ' εκείνες που αποβλέπουν στη διαπαιδαγώγηση του παιδιού ως εκτιμητή οπτικών μορφών τέχνης. Η επίγνωση του κοινωνικού ρόλου της τέχνης, η εκτίμηση της καλλιτεχνικής κληρονομιάς και η προσωπική πληρότητα μέσω της τέχνης είναι στόχοι που μπορούν να επιτευχθούν, δίνοντας έτσι στα παιδιά μια επιμέρους άποψη για την κοινωνία και του ρόλου της τέχνης μέσα σ' αυτήν. Ο J. Dewey υποστηρίζει ότι ο σωστός τρόπος να δούμε την τέχνη είναι να την θεωρήσουμε ως εμπειρία που αναπτύσσει το αίσθημα της κοινωνίας μεταξύ των ανθρώπων γιατί ενισχύει παροτρύνει και βαθαίνει την ικανοποίηση που αντλούμε απο τα συμβάντα του καθημερινού βίου[2].

Το μεγαλύτερο μέρος των δραστηριοτήτων στο σχολείο αποβλέπει στην ανάπτυξη του νου και των δεξιοτήτων, και συχνά το σχολείο ξεχνά να καλλιεργήσει τις δυνάμεις εκείνες που το παιδί χρειάζεται περισσότερο για να αντιμετωπίσει τα δύσκολα εσωτερικά του προβλήματα. Για να κρατήσει το ενδιαφέρον του παιδιού μία δραστηριότητα, πρέπει να το διασκεδάζει και να ξυπνά την περιέργειά του.

Όμως, για να πλουτίσει η δραστηριότητα αυτή τη ζωή του παιδιού, θα πρέπει να κεντρίζει τη φαντασία του, να το βοηθά να αναπτύξει τη νόησή του, να εναρμονίζεται με τα άγχη του και τις προσδοκίες του, να αναγνωρίζει τις δυσκολίες του, ενώ ταυτόχρονα θα βρίσκει λύσεις στα προβλήματα που το αναστατώνουν.

Για τον καλλιτέχνη και για το παιδί η ίδια η δραστηριότητα καθεαυτή, είτε πρόκειται για τη δημιουργία μιας ζωγραφιάς, ενός χορού, είτε για τη δημιουργία μιας κούκλας, συνιστά μια από τις μεγαλύτερες απολαύσεις. Είναι εδώ που πραγματώνεται η πιο πολύτιμη μάθηση. Η κούκλα ως έργο καλλιτεχνικό είναι το αποτέλεσμα αυτής της δημιουργικής διαδικασίας. Ως αντικείμενο κατασκευασμένο από το ίδιο το παιδί είναι συγκρίσιμο και ανοίγει το δρόμο για κάποια πιθανή κριτική.

Για να μπορέσει να καθοδηγήσει κανείς τα παιδιά στη δημιουργία, δηλαδή στην κατασκευή μιας κούκλας του κουκλοθέατρου, θα πρέπει να είναι γνώστης της καλλιτεχνικής διεργασίας. Σαν καθοδηγητής πέρα απο τις τεχνικές θα πρέπει να προσχεδιάσει τις συνθήκες που θα παρακινήσουν τα παιδιά να μάθουν τη τεχνική και να δημιουργήσουν. Στην αρχή της διεργασίας το κάθε παιδί αναπτύσσει μια ιδέα ανεξάρτητα απο το αν είναι ή όχι εφικτή. Έχει ο μικρός δημιουργός μια αμυδρή ιδέα μιας πιθανής κατεύθυνσης, παρόλο που συχνά δεν είναι εύκολο να την διατυπώσει λεκτικά. Το σημαντικότερο στοιχείο σ' αυτό το στάδιο είναι το κίνητρο ή η πρόθεση για τη δημιουργία.

Η κούκλα του κουκλοθεάτρου διαφέρει κατά παράδοξο τρόπο από οποιοδήποτε άλλο αντικείμενο. Αναγκαστικά ακίνητη, εφόσον δεν είναι ένα μηχανικό αντικείμενο, περιμένει με την κίνησή της να αποκτήσει ταυτότητα και οντότητα. Αυτή της η ιδιότητα γίνεται κίνητρο και πρόκληση για τη δημιουργία της. Τα παιδιά συνήθως χαίρονται την ίδια την ιδέα μιας κατασκευής. Η επαρκής καθοδήγηση, η ανανέωση των ιδεών, η διδασκαλία των νέων τεχνικών θα δώσει στα παιδιά ώθηση για τη δημιουργία του πρωτότυπου, του καινούργιου. Θα τα παρακινήσει, δηλαδή, να παράγουν δικές τους ιδέες για να

---

[1] Chapman L.H., Διδακτική της τέχνης, Νεφέλη,1993, σ.21

[2] Dewey, J., Art as experience, N. York, Minton, Balch, 1934, σ.73, 74

εκφραστούν καλλιτεχνικά. Διαφορετικά είναι εύκολο να επαναπαυτούν στην τυποποιημένη τέχνη, επειδή στο παρελθόν κάποιος έτυχε να τα επαινέσει.

Τα βιβλία που κυκλοφορούν πάνω στην κατασκευή και τις τεχνικές πολλαπλασιάζονται παράλληλα με την ποικιλία των υλικών και δίνουν μεγάλες δυνατότητες επεξεργασίας.

Η εμπορευματοποίηση των υλικών φέρνει με τη σειρά της νέα ευρήματα. Τα ντενεκεδένια κουτιά, τα πλαστικά μπουκάλια, κατέκτησαν τον κόσμο, γέμισαν τα σκουπίδια, κατέκτησαν και τις κούκλες του κουκλοθεάτρου. Στις μέρες μας, οι κούκλες του κουκλοθεάτρου κατασκευάζονται με τα πιο απίθανα υλικά, από τα πιο κοινά μέχρι τα πιο παραδοσιακά. Η φαντασία προκαλεί το κάθε αντικείμενο της καθημερινής χρήσης να πάρει ένα ρόλο είτε με μία μικρή προσαρμογή, είτε ως έχει.

Όλοι έχουμε αποξενώσει από την καθημερινότητά τους αντικείμενα και έχουμε πάρει μέρος σε αυτοσχέδιες παραστάσεις όταν για παράδειγμα προσπαθούμε να ταΐσουμε σ΄ ένα παιδί την κρέμα του και παριστάνουμε με το κουτάλι το θόρυβο του αεροπλάνου. Πολλές φορές στη διάρκεια της μέρας ο ενήλικος που έχει τη φροντίδα του μικρού παιδιού απομονώνει ένα αντικείμενο απο την καθημερινή του χρήση και προσπαθεί προβάλλοντας ιδιαίτερα χαρακτηριστικά του στοιχεία να ορίσει τους λόγους χρήσης ή πιθανής απαγόρευσης της χρήσης του απο το παιδί.

Η πρώτη επαφή μ' ένα αντικείμενο γίνεται μέσω των αισθήσεων. Με μια πρώτη ματιά, το αντικείμενο γίνεται αντιληπτό όπως ακριβώς είναι, αν όμως το παρατηρήσουμε καλύτερα η εμφάνιση του αρχίζει ν' αλλάζει. Όταν αρχίσει να κινείται, φαίνεται να προστίθενται κι άλλα στοιχεία σ' αυτό. Το αντικείμενο απομονωμένο από τις λειτουργίες του κερδίζει μια φαντασιακή πλευρά. Αποκομμένο απο τον συνηθισμένο χώρο του και τη συνηθισμένη λειτουργία του δίνει την εντύπωση ότι δεν ανήκει πια στην πραγματικότητα. Η εμψύχωση και το παιχνίδι με τα αντικείμενα είναι για το παιδί της προσχολικής ηλικίας οικείο και γνωστό, μια και στο παιχνίδι αυτό το παιδί «αναπαριστά συμβολικά και κατά συνέπεια ξαναζεί- μετασχηματίζοντας ανάλογα με τις ανάγκες- το σύνολο της βιωμένης και ακόμη αναφομοίωτης πραγματικότητας. Από αυτή την άποψη, το συμβολικό παιχνίδι εξηγείται με την αφομοίωση του πραγματικού στο Εγώ. Είναι η ατομική σκέψη στην πιο καθαρή της μορφή. ...στη δομή του το παιζόμενο σύμβολο είναι για το άτομο ότι είναι το λεκτικό σήμα για την κοινωνία»[3]

Το κυρίαρχο όμως στοιχείο στο θέατρο είναι ο άνθρωπος και το "νόημά" του, η ζωή, τα συναισθήματά του, οι προσδοκίες του, τα όνειρά του. Έτσι λοιπόν, όταν πρόκειται για μία κούκλα με ανθρώπινα χαρακτηριστικά ή για μία σκούπα που παριστάνει ένα άλογο ή για ένα μπουκάλι, οι ρόλοι διαμορφώνονται γύρω από ένα μύθο και το αντικείμενο αναπαράγοντας την ανθρώπινη φύση, αποκτά μία ανθρώπινη συμπεριφορά.

Τα παιδιά δημιουργούν σχέσεις τάξεις ανάμεσα σε σχήματα, χρώματα και γραμμές απο καθαρή ευχαρίστηση. Όταν οι δραστηριότητες που βασίζονται σε γενικά θέματα και στην επιθυμία να δημιουργήσουν οπτική τάξη μεταφερθούν στη σφαίρα της εμπειρίας του παιδιού, τότε μπορούν να γίνουν αποτελεσματική πηγή καλλιτεχνικής έμπνευσης.

Στο σχολείο, η κατασκευή της κούκλας του κουκλοθεάτρου, είναι το αποτέλεσμα μίας εικαστικής εργασίας. Ένα πήλινο σταχτοδοχείο προσφέρει μία δημιουργική δουλειά πάνω στη γλυπτική, έχει αξία σαν χρηστικό ή διακοσμητικό αντικείμενο και αποτελεί σημαντική παρότρυνση για το παιδί. Η κούκλα του κουκλοθεάτρου δεν είναι ένα κοινότυπο αντικείμενο, αλλά ένα αντικείμενο προορισμένο να αναπαραστήσει τη ζωή. Το τελείωμα της δημιουργικής κατασκευής της είναι η αρχή της ζωής της. Αυτό και μόνο αποτελεί ένα ισχυρό κίνητρο για το παιδί. Το παιχνίδι του ζωντανέματος της κούκλας του κουκλοθεάτρου ξεκινάει συγχρόνως με την κατασκευή της. Είναι ένα παιχνίδι που ανανεώνεται

[3] Piaget, J.,Ψυχολογία και παιδαγωγική, Λιβάνης, Ν. Σύνορα, 1979, σ.168

ασταμάτητα, διαφοροποιείται και χάρη στην ασφάλεια του διπλού, επιδιώκει ένα κοινό, από το οποίο το παιδί μπορεί παράλληλα να κρυφτεί ενώ ταυτόχρονα εκτίθεται.

Ήταν ευκαιρία να μιλήσουμε για τα φρούτα και τα λαχανικά, έτσι αποφασίσαμε παράλληλα με τη δουλειά μας να χρησιμοποιήσουμε τα ίδια τα φρούτα και τα λαχανικά για κεφάλια στις κούκλες που θα κατασκευάζαμε. Τρωτό σαν υλικό, μια και η διάρκεια ζωής του ήταν μικρή, και γιατί τα παιδιά με χαρά το δοκιμάσανε, με αποτέλεσμα να μείνουν κυρίως αυτά που δεν τρώγονταν ωμά. (Ήταν κάτι που το είχαμε προβλέψει και ήταν το κίνητρο για πολλά παιδιά να δοκιμάσουν κάποιο φρούτο ή λαχανικό για πρώτη φορά).

Τα παιδιά κουβέντιαζαν σε μικρές παρέες φτιάχνοντας παράλληλα και την κούκλα τους**:**

Τι θέλεις;

Καρότο.

Αυτό δεν χρειάζεται ξύλο.

Τι πήρες Ιωάννα;

Πατάτα.

Παιδιά, ρόπαλο, ντόιν (αγγούρι)

Άου! Την μπάλα μου! (πατάτα)

Να σου πω κάτι; Τώρα που καθάριζα το κρεμμύδι τρέχανε τα μάτια μου».

(Μετά τα πρώτα σχόλια, τα παιδιά διαλέγουν το φρούτο ή το λαχανικό και ξεκινάνε την κατασκευή της κούκλας)

Στέλιος: *Τι είπες; Δεν ακούω.*

Άρτεμη: *Χα, χα, πατατούλα.*

Ιωάννα: *Εγώ θα του βάλω και κασκόλ.*

Μυρτώ: *Ακόμα δεν έφτιαξα τα μαλλιά μου.*

Αιμιλία: *Κι εγώ ακόμα δεν έχω μύτη και στόμα.*

Στέλιος: *Ε, τότε πώς μιλάς;*

Θοδωρής: *Εγώ έχω να κουρευτώ.*

Αιμιλία: *Μιλάω.*

Στέλιος: *Εγώ δεν έχω βάλει στόμα.*

Ιωάννα: *Εγώ έχω βάλει το κασκόλ του.*

Θοδωρής: *Εγώ έχω να κουρευτώ.*

Κάθε παιδί χρησιμοποιεί τα μέσα που έχει στη διάθεσή του με διαφορετικό τρόπο και για διαφορετικούς εκφραστικούς σκοπούς. Η ικανότητα ελέγχου οποιουδήποτε μέσου προέρχεται από

την εξάσκηση στην χρήση του. Ο έλεγχος συνδέεται με έννοιες όπως η επιδεξιότητα, η μαστοριά και η κατοχή μιας τεχνικής. Ο Harry Broudy[4] παρατήρησε ότι η κατοχή δεν περιλαμβάνει μόνο την επιδεξιότητα στο χειρισμό αλλά και την εύστοχη κρίση. Τα επίπεδα που διακρίνουμε στην ικανότητα του χειρισμού ενός μέσου είναι: Η δοκιμή και το σφάλμα που οδηγεί στη αναγνώριση άρα και στον τρόπο εξάλειψης των προβλημάτων. Η εξάλειψη του σφάλματος με την εξάσκηση. Η ικανότητα ταξινόμησης εμποδίων και η αντιμετώπισή τους με γνωστούς τρόπους λύσης. Η ικανότητα εντοπισμού ασυνήθιστων προβλημάτων, ταξινόμησης τρόπων λύσης με συνειδητή προσπάθεια και έτσι ανάπτυξης της ικανότητας επίλυσης κοινών και ασυνήθιστων προβλημάτων χωρίς εμφανή προσπάθεια. Από τα παραπάνω συμπεραίνουμε ότι μέσα από τη διαδικασία μιας εικαστικής εργασίας μπορούν να αποκτηθούν ο έλεγχος και η δεξιοτεχνία που δεν εξαρτώνται απλά και μόνο από το συντονισμό του ματιού με το χέρι ή την άσκηση της κινητικότητας, αλλά από την ικανότητα σκέψης, κρίσης και επίλυσης προβλημάτων.

Για να αποκτήσουν τα παιδιά ικανότητα έκφρασης σε ένα μέσο, για παράδειγμα στην κατασκευή κεφαλιού με χαρτοπολτό, είναι σημαντικό να τους δοθεί η ευκαιρία να δουλέψουν αρκετές φορές με το ίδιο υλικό να το γνωρίσουν έτσι ώστε να αποκτήσουν την ικανότητα της χρήσης του μέσου. Η επιλογή του υλικού για την πραγματοποίηση μιας ιδέας τους μπορεί να δημιουργεί μεγαλύτερη αναστάτωση στο δάσκαλο δίνει όμως την ευκαιρία στο παιδί να μην προσκολληθεί σε ένα υλικό λόγω της ευκολίας που έχει στο χειρισμό του. Πολλά υλικά για τα παιδιά έχουν συμβολικές σημασίες που αφορούν τη σχολική τους εμπειρία. Σε κάθε περίπτωση καλό είναι να ερευνάται το νόημα των μέσων. Να μπορεί να τροποποιηθεί η ιδέα ώστε να ταιριάζει στην επιλογή των υλικών ή να αλλάξει ο τρόπος χρήσης ενός υλικού ώστε να γίνει δυνατό στα παιδιά να εκφράσουν μια συγκεκριμένη ιδέα[5].

Τα παιδιά κουβεντιάζουν φτιάχνοντας τις κούκλες τους, ταυτίζονται και παίζουν συγχρόνως, είναι ήδη μέσα στο ρόλο τους.

Για την κατασκευή της κούκλας και την εμψύχωσή της, το παιδί δεν διαθέτει μια a priori δημιουργικότητα. Δουλεύοντας με τα παιδιά στο σχολείο χρειάστηκε να τους δώσουμε κίνητρα για να δημιουργήσουν. Τέτοια κίνητρα ήταν η κούκλα της τάξης που εμφανιζόταν και συμμετείχε στην καθημερινή μας ζωή, κάποιες παραστάσεις της ομάδας κουκλοθεάτρου του δημοτικού, όπως επίσης η παρακολούθηση της παράστασης ενός επαγγελματικού κουκλοθεάτρου.

Αυτό μοιάζει να αντιστοιχεί στη γενικευμένη χρήση του όρου της δημιουργικότητας όπως αναφέρει ο Winnicott**:** «Σ' ένα πρόβλημα πλάγιο με ενδιαφέρει το γεγονός ότι μέσα σ' οποιοδήποτε πολιτισμικό χώρο ή πλαίσιο, είναι αδύνατο να είναι κανείς γνήσιος ή πρωτότυπος χωρίς να ακουμπήσει πάνω στην παράδοση».[6]

Μετά τους πρώτους αυτοσχεδιασμούς, το παιχνίδι για να μην εξαντληθεί, πρέπει να εμπλουτιστεί. Η ελευθερία χρειάζεται την υποστήριξη της τεχνικής, ισχυρίζεται ο F. Schiller, και τη βρίσκει σ' αυτές τις δραστηριότητες, «σ'αυτό τον ιδιόμορφο συνδυασμό ελευθερίας και αναγκαιότητας που προκύπτει από την εθελοντική υποταγή σε κανόνες, με μόνο σκοπό τη διασκέδαση».[7]

---

[4] Broudy, Harry, Mastery, B. O. Smith and Robert H. Ennis, Language and Concepts in Education Chicago 1961,σ.283-90

[5] ο.π., σ.59

[6] Winnicott D.W., Το παιδί, το παιχνίδι και η πραγματικότητα, Καστανιώτης, 1979, σ.95

[7] Beardsley M.C., Ιστορία των αισθητικών θεωριών, Νεφέλη, 1989, σ. 218

Σημειώματα

Σημείωμα Ιστορικού Εκδόσεων Έργου

Το παρόν έργο αποτελεί την έκδοση 1.0

Σημείωμα Αναφοράς

Copyright Εθνικόν και Καποδιστριακόν Πανεπιστήμιον Αθηνών, Αντιγόνη Παρούση. «Εισαγωγή στο Κουκλοθέατρο. Ενότητα 4 Εφαρμογές στην Εκπαίδευση – Η κατασκευή της κούκλας του κουκλοθεάτρου». Έκδοση: 1.0. Αθήνα 2015. Διαθέσιμο από τη δικτυακή διεύθυνση: σύνδεσμο μαθήματος.

Σημείωμα Αδειοδότησης

Το παρόν υλικό διατίθεται με τους όρους της άδειας χρήσης Creative Commons Αναφορά, Μη Εμπορική Χρήση Παρόμοια Διανομή 4.0 [1] ή μεταγενέστερη, Διεθνής Έκδοση. Εξαιρούνται τα αυτοτελή έργα τρίτων π.χ. φωτογραφίες, διαγράμματα κ.λ.π., τα οποία εμπεριέχονται σε αυτό και τα οποία αναφέρονται μαζί με τους όρους χρήσης τους στο «Σημείωμα Χρήσης Έργων Τρίτων».

[1] http://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/

Ως **Μη Εμπορική** ορίζεται η χρήση:

- που δεν περιλαμβάνει άμεσο ή έμμεσο οικονομικό όφελος από την χρήση του έργου, για το διανομέα του έργου και αδειοδόχο
- που δεν περιλαμβάνει οικονομική συναλλαγή ως προϋπόθεση για τη χρήση ή πρόσβαση στο έργο
- που δεν προσπορίζει στο διανομέα του έργου και αδειοδόχο έμμεσο οικονομικό όφελος (π.χ. διαφημίσεις) από την προβολή του έργου σε διαδικτυακό τόπο

Ο δικαιούχος μπορεί να παρέχει στον αδειοδόχο ξεχωριστή άδεια να χρησιμοποιεί το έργο για εμπορική χρήση, εφόσον αυτό του ζητηθεί.

Διατήρηση Σημειωμάτων

- Οποιαδήποτε αναπαραγωγή ή διασκευή του υλικού θα πρέπει να συμπεριλαμβάνει:
- το Σημείωμα Αναφοράς
- το Σημείωμα Αδειοδότησης
- τη δήλωση Διατήρησης Σημειωμάτων
- το Σημείωμα Χρήσης Έργων Τρίτων (εφόσον υπάρχει)

μαζί με τους συνοδευόμενους υπερσυνδέσμους.

Χρηματοδότηση

- Το παρόν εκπαιδευτικό υλικό έχει αναπτυχθεί στο πλαίσιο του εκπαιδευτικού έργου του διδάσκοντα.
- Το έργο «**Ανοικτά Ακαδημαϊκά Μαθήματα στο Πανεπιστήμιο Αθηνών**» έχει χρηματοδοτήσει μόνο τη αναδιαμόρφωση του εκπαιδευτικού υλικού.
- Το έργο υλοποιείται στο πλαίσιο του Επιχειρησιακού Προγράμματος «Εκπαίδευση και Δια Βίου Μάθηση» και συγχρηματοδοτείται από την Ευρωπαϊκή Ένωση (Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο) και από εθνικούς πόρους.

Ευρωπαϊκή Ένωση
Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο

ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΙΑΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ
ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΚΑΙ ΔΙΑ ΒΙΟΥ ΜΑΘΗΣΗ
επένδυση στην κοινωνία της γνώσης
ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ
ΕΙΔΙΚΗ ΥΠΗΡΕΣΙΑ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗΣ

ΕΣΠΑ 2007-2013
πρόγραμμα για την ανάπτυξη
ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ

Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης